

Karp, Marek

"Materiały do dziejów ziemi płockiej. Z archiwum diecezjalnych płockich XVIII wieku, cz. 1-2", zebrał i do dr. przygotował Michał Marian Grzybowski, Płock 1981-1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/1, 184-185

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

tie wyróżnione zostały kursywą podczas gdy ogólnie obowiązujące zasady rezerwują ją dla części pochodzących od wydawcy. Odstępstw od ogólnych zasad jest zresztą dużo. Nie podano np. sygnatur archiwalnych ani bliższego opisu rękopisów. Autor nie zaznaczył w tekście (a jedynie zasygnalizował s. 6—7 i 59) opuszczenie opisanie gospodarstwa leśnego Węgierskiej Górki (z opisem hal i polan oraz wymienieniem właścicieli i należnych opłat) twierdząc, że „nie przedstawia ona istotnej wartości” (s. 7). Ze względu na charakter wydawnictwa i znaczenie gospodarki leśnej na tym obszarze trudno tę opinię uznać za zasadną — tym bardziej, że jednym z adresatów książki jest środowisko miłośników tak atrakcyjnej turystycznie żywiecczyzny. W stosunkowo obszernych wstępach do poszczególnych inwentarzy autor omówił ich wartość oraz ważniejsze i bardziej charakterystyczne dane gospodarcze i społeczne w nich zawarte. Niestety nie obešlo się bez znacznych powtórzeń możliwych do uniknięcia przy skomasowaniu tych informacji w istniejącej już zresztą ogólnej przedmowie.

S. G.

Michał Marian Grzybowski, *Materiały do dziejów ziemi płockiej. Z archiwów diecezjalnych płockich XVIII wieku*, zebrał i do druku przygotował..., Towarzystwo Naukowe Płockie, cz. 1, Płock 1981, s. 216; część 2, Płock 1982, s. 238, ilustr.

Od kilku lat obserwujemy coraz częstsze wykorzystywanie akt wizytacji parafialnych. Głównie na tym materiale opierają się, owocujące wieloma publikacjami, badania środowiska skupionego wokół Zakładu Geografii Historycznej Kościoła KUL. Omawiane wydawnictwo jest publikacją akt wizytacji diecezji płockiej, przeprowadzonej na polecenie biskupa Michała Poniatowskiego w 1775—1776 r. Pierwszy tomik zawiera opis dekanatu biezuńskiego i sierpeckiego, drugi bodzanowskiego i wyszogrodzkiego. Następnym dekanatom poświęcone zostanie trzynastę kolejnych tomików.

Wizytacje przeprowadzone były w oparciu o 14-punktowy kwestionariusz uprzednio wysyłany proboszczom. Zadaniem wizytatora było dokonanie weryfikacji sprawozdania napisanego przez plebana ze stanem faktycznym. Opracowany przez kancelarię biskupa w Warszawie schemat wizytacji obejmował działy: o samym kościele, liczbie parafian, miast, wsi, o prawie patronatu (1), o ołtarzach, prebendach i innych beneficjach (2), o chrzcie i chrzcielnicy (3), o Najświętszym Sakramencie i namaszczaniu chorych (4), o bractwach (5), o stanie budynków kościelnych i innych zabudowań (6), o rzeczach należących do majątku beneficjalnego, o uposażeniu kościoła, a także o prawach i dokumentach kościoła (7), o proboszczu i innych duchownych (8), o dziekanie (9), o szkole parafialnej (10), o zakonnikach i zakonnicach (11), o szpitalu parafialnym (12), o kaplicach (13), o nadużyciach, ekscesach i różnych niezwykłych rzeczach na terenie kościoła i parafii (14). Zgodnie z instrukcją odpowiedzi dawane były po polsku, Michał Poniatowski liczył się, że łacina może być barierą zniechęcającą do szerokiego charakteryzowania parafii.

Trudno przecenić przydatność badawczą wizytacji. Nie ogranicza się ona do zainteresowań regionalistyki, dla której są one kopalnią szczegółowych informacji. Wizytacje umożliwiają wszechstronne badania stanu kościoła. Opis kościołów i ich wyposażenia służyć może historykom sztuki. Podawane w aktach informacje o szkołach czy inwentarze bibliotek plebańskich mogą wiele powiedzieć historykom oświaty. Dla demografii historycznej podają liczbę parafian, dzieci, charakteryzują stany społeczne, grupy zawodowe, wyznaniowe, narodowościowe, mówią

o strukturze płci. Wizytacje mogą być wielce pomocne przy badaniach osadniczych, zainteresują też historyka gospodarki, a nawet badaczy dawnej mentalności społecznej. Masowość wizytacji pozwala czerpać z nich informacje porównywalne tak w przekroju terytorialnym jak i chronologicznym. W przypadku biskupich rządów Poniatowskiego następna wizytacja według podobnego kwestionariusza przeprowadzona została w 1781 r.

W wydawnictwie opublikowano pełny tekst akt wizytacyjnych modernizując ortografię zgodnie z obowiązującymi zwyczajami. Zachowane rękopisy są przeważnie czystopisami pisanymi bądź przez notariusza towarzyszącego wizytatorowi, bądź (najczęściej) przez plebanów. Protokoły oprawiono w osobne tomy dla każdego dekanatu, autor poprzedza więc opisem rękopisu tekst wizytacji poszczególnych dekanatów. W pierwszym tomie pominięto łacińskie dekryty reformacyjne. Strona edytorska wygląda dość ubogo. Przepisy rzeczowe objaśniają głównie występujących w tekście duchownych. Indeks osób i miejscowości oraz schematyczna mapa pojawiają się dopiero w drugim tomiku. Tytuł wydawnictwa jest zbyt ogólny i mało adekwatny do zawartości — tym bardziej że terytorium diecezji znacznie wykraczało poza obszar ziemi płockiej.

M.Kp

Roman Tabor ski, *Wśród wiedeńskich poloników*, Wydawnictwo Literackie, Kraków—Wrocław 1983, s. 248.

Czytelnicy, z okazji rocznicy wiedeńskiej, otrzymali drugie, zmienione i powiększone wydanie książki Romana Tabor skiego o działalności kulturalnej Polaków w Wiedniu. Składa się ona z 15 szkiców. Rozważania autora obejmują okres od ukształtowania się w Wiedniu ośrodka emigracji porozbiorowej (szkic o działalności J. M. Ossolińskiego), aż po dzień dzisiejszy: w pięknych szkicach o Otto Forst-Battagli i Franzu Theodorze Csokorze. Szkice mają na ogół charakter sumujący i popularyzujący wiedzę o Polakach i ich inicjatywach w Wiedniu. Dzięki skrupulatnym badaniom autora w archiwach i bibliotekach Polski i Wiednia nie zabrakło jednak fragmentów weryfikujących i uzupełniających wcześniej znane fakty (np. w szkicu „Działalność kulturalna wiedeńskich Czartoryskich” autor definitywnie wypowiedział się w kwestii autorstwa czasopisma „Recensionen und allgemeine Bemerkungen über Theatre und Musik”). Ogromne znaczenie miały dla autora także osobiste kontakty z austriackimi historykami i pisarzami. Od szczegółowego charakteru 14 szkiców odbiega nieco pierwszy poświęcony przedstawieniu materialnych śladów działalności Polaków w Wiedniu (np. polskie rezydencje, pomniki, tablice pamiątkowe itp.). Dla polskiego turysty w tym mieście będzie to interesujące uzupełnienie przewodników. Wszystkie szkice opatrzone starannymi przypisami, których umieszczenie bezpośrednio po tekście tłumaczy charakter pracy.

Książkę poprzedza przedmowa omawiająca tradycje badań nad problemem poloników wiedeńskich. Temat ten mający świetne tradycje w historiografii XIX i początku XX wieku obecnie, po czterdziestoletniej przerwie, staje się ponownie przedmiotem zainteresowań historyków. Miejmy nadzieję, że na ich ożywienie wpłyną zarówno obchody rocznicy wiedeńskiej jak i inspirująca praca R. Tabor skiego.

M.K.